

УДК 330.115:658.1

О. Мандрик

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано взаємозалежність видів інтелектуального капіталу та напрямів конкурентоспроможності, а також запропоновано складові підвищення ефективності формування і використання інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності торговельного підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, торговельне підприємство, конкурентоспроможність.

В умовах трансформації постіндустріального суспільства, поступового переходу до суспільства інформаційного, основним принципом управління на мікрорівні стає активізація кадрового ресурсу, що вимагає приділення значної уваги до розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціалу підприємства. Відповідно для формування нових конкурентних переваг, зростання ринкової вартості торговельного підприємства, особливу роль повинні відігравати інтелектуальні ресурси. Таким чином, питання інтелектуалізації економічної діяльності торговельних підприємств потрібно розглядати в аспекті формування інтелектуального капіталу, який відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності діяльності торговельного підприємства.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики інтелектуального капіталу зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: І. Ансофф, Г. Білов, О. Бутнік-Сіверський, Л. Бесфамільная, Є. Нанівська, А. Циганов, О. Бервено, І. Журавльова, О. Кендюхов, О. Лапіна, Н. Маркова, О. Стрижак, С. Легенчук, Р. Романів, А. Чухно, Т. Стюарт, Є. Брукінг.

Проте, враховуючи чисельні дослідження, аналізована проблематика не є вичерпаною. Потребують критичного аналізу накопичені теоретичні знання щодо сутності інтелектуального капіталу та їх синтез із знаннями, що здобуті економічною практикою. Подальшого поглиблення потребує також теоретико-методологічний аспект наукових досліджень, зокрема категоріальний аналіз інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності підприємства.

Метою статті є характеристика напрямів конкурентоспроможності відповідно до видів інтелектуального капіталу та аналіз складових політики підвищення ефективності формування і використання інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності торговельного підприємства.

В економічній літературі є різні підходи до трактування поняття та структурної побудови конкурентоспроможності підприємства. Зокрема, І. Ансофф пропонує такі структурні складові конкурентоспроможності підприємства: загальне управління (до якого, зокрема, належать управління ризиком, кадровий потенціал, корпоративна культура, організація впровадження інновацій тощо), фінансове управління (фінансова стійкість, ліквідність, управління грошовими потоками, податкова оптимізація тощо), маркетинг (аналіз ринку, канали руху товарів, вибір цільових сегментів ринку тощо), виробництво (собівартість продукції, якість продукції, управління запасами, рівень техніки й технологій тощо), НДДКР (кількість інновацій, технічний рівень розробок, новизна тощо) [1].

Розподіл конкурентоспроможності підприємства можливий й за іншими структурними складовими. Так, А. Вайсман [2] пропонує свої параметри структурної побудови конкурентоспроможності підприємства: відносна позиція на ринку (до якої автор відносить рентабельність, потенціал маркетингу, фінансові можливості підприємства, конкурентну перевагу, імідж підприємства тощо), відносний потенціал виробництва (переваги розташування підприємства, можливості зростання продуктивності праці, екологічна безпека виробничих процесів тощо), відносний потенціал НДДКР (рівень досліджень, потенціал і неперервність інновацій), відносний рівень кваліфікації кадрів (професіоналізм кадрів, якість управління, клімат для управлінських інновацій), рівень конкурентного статусу підприємства.

Інший перелік структурної побудови конкурентоспроможності підприємства наводить І. Ковтун: економічний потенціал і ефективність діяльності підприємства (активи, основний капітал, прибуток, частка ринку, обсяг продажів); рівень управління (форми організації і досвід функціонування елементів господарського механізму з позиції інновацій та відповідальності); виробничий і збутовий потенціал, які демонструють можливості підприємства реалізувати певну продукцію в потрібній кількості у відповідні терміни; науково-дослідницький потенціал (організація і напрям наукових досліджень, щорічні витрати на НДДКР, кількість патентів на винаходи); фінансове становище (платоспроможність, кредитоспроможність, структура капіталу); репутація підприємства, її ринкова стратегія, інноваційна діяльність; стан і кваліфікація кадрів [3].

Свою чергою, на думку Р. Лупака, структурні параметри конкурентоспроможності торговельного підприємства складаються з чотирьох підсистем: кадрова підсистема (середній рівень кваліфікації; середній стаж роботи; коефіцієнт обороту робочої сили; прибуток на 1-го працівника; коефіцієнт випередження індексу продуктивності праці над індексом середньорічною заробітною платою); майнова підсистема (коефіцієнт реальної вартості майна; фондозабезпеченість; швидкість оновлення основних засобів; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт маневреності власних оборотних активів; індекс постійного активу); товарна підсистема (оборотність товарних запасів; рентабельність реалізованих товарів; коефіцієнт забезпеченості товарних запасів власними коштами; широта асортиментних позицій; коефіцієнт стійкості асортименту товарів; середній індекс цін; частка неходових та залежалих товарів у загальній кількості різновидів товару; частка торговельних марок у загальній кількості різновидів товарів); організаційна підсистема (загальна кількість внутрішньо-магазинних рекламних засобів та інформації; середній обсяг затрат часу покупців на очікування обслуговування; коефіцієнт демонстраційної площі; загальна кількість додаткових послуг, які надаються покупцям) [4].

Свою чергою, проаналізувавши різні підходи до трактування поняття “інтелектуальний капітал”, на нашу думку, під ним необхідно розуміти сукупність інтелектуальних ресурсів працівників підприємств (знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, об’єкти інтелектуальної власності, машинні інтелектуальні засоби, організаційні структури), які є результатом попередньої творчої діяльності людини і використовуються суб’єктами підприємництва для виконання поставлених цілей.

Окрім того, інтелектуальний капітал та його складові відіграють істотну роль у забезпеченні конкурентоспроможності торговельного підприємства. Зокрема, роль інтелектуального капіталу в підсиленні кадрової складової

конкурентоспроможності торговельного підприємства полягає у підвищенні кваліфікації персоналу, розвитку працівників, профорієнтації та перепідготовці, перетворенні знань на нові результати інтелектуальної діяльності, генерації знань та їх адаптації до потреб підприємства. Заходами, що сприяють покращенню місця інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності щодо кадрової складової, є: раціональне використання кадрового потенціалу; організація навчання персоналу; аналіз плінності кадрів та їх заохочення; формування спонукальних мотивів та зацікавленості працівників.

Наступна складова конкурентоспроможності – науково-інноваційна, яка передбачає удосконалення інноваційної діяльності підприємства, підвищення ролі та значущості інновацій, розвиток інноваційного потенціалу, впровадження інновацій, збільшення інноваційного потенціалу. Рівень науково-інноваційної діяльності торговельного підприємства характеризується здатністю створення нововведень своїми силами або придбання їх зі сторони, а також ефективним впровадженням інновацій у практику господарської діяльності. Заходами підвищення інтелектуального капіталу з боку науково-інноваційної складової є: ефективний розвиток і використання власного науково-технічного потенціалу; організація і проведення наукових досліджень; виконання науково-дослідних робіт щодо створення інновацій; сприяння формуванню інноваційної культури на підприємстві.

Своєю чергою, роль інтелектуального капіталу в підсиленні товарної складової конкурентоспроможності торговельного підприємства полягає у безперервному підвищенні якості та конкурентоспроможності товарів, оновленні асортименту продукції, зниженні собівартості продукції. Організація забезпечення та контролю за якістю товарів передбачає організацію систематичного контролю якості та цілеспрямованого впливу на умови та фактори, що впливають на якість продукції. Очевидно, що заходам щодо підвищення рівня інтелектуального капіталу товарної складової конкурентоспроможності на торговельному підприємстві сприяє: ефективне управління якістю продукції; розробка нової та удосконалення існуючої високотехнологічної продукції; забезпечення контролю за якістю продукції.

Окрім того, значення майнової складової у системі конкурентоспроможності торговельного підприємства полягає у зростанні рівня забезпечення власними ресурсами, збільшенні суми нематеріальних активів, підвищенні фондоозброєності підприємства, раціональному використанні ресурсів. Необхідно відзначити, що при ефективному використанні нематеріальних активів для створення матеріальних продуктів та підвищенні ефективності використання усіх ресурсів підприємства роль інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності буде зростати.

Окремої уваги заслуговує організаційна складова конкурентоспроможності торговельного підприємства, роль якої полягає у збільшенні товарообороту, підвищенні якості комерційної діяльності, впровадженні кваліфікованого інжинірингу, консалтингу та аудиту на підприємстві. Завданнями цієї складової є: 1) організація системи створення та освоєння нової продукції; 2) організація виробничого процесу; 3) організація діяльності виробничої інфраструктури підприємства; 4) організація забезпечення та контролю якості товарів; 5) організація праці на підприємстві; 6) організація комерційної діяльності підприємства. Таким чином, зазначена вище складова є важливою узагальнюючою складовою в системі конкурентоспроможності торговельного підприємства, що відповідає за ефективну господарську діяльність. Шляхами підвищення рівня

інтелектуального капіталу організаційної складової можна вважати: раціоналізацію господарського процесу; формування та ефективне управління інтелектуальним капіталом; ефективну організацію праці на підприємстві; забезпечення ефективної діяльності.

Потрібно зауважити, що не менш вагомою є також і фінансова складова. Її роль полягає у зростанні ліквідності матеріальних та нематеріальних активів інтелектуального капіталу, зниженні трансакційних витрат, ефективному співвідношенні власних, залучених і позичкових коштів, зниженні витрат на постачання та зберігання продукції, підвищенні продуктивності та ефективності праці. Серед заходів, що сприяють покращенню місця інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності, є: ефективне управління фінансовими ресурсами; оптимізація структури витрат на персонал; оптимізація змінних та постійних витрат; інвестування інноваційних процесів; зміцнення і удосконалення конкурентних переваг підприємства; оцінка та аналіз складових інтелектуального капіталу підприємства.

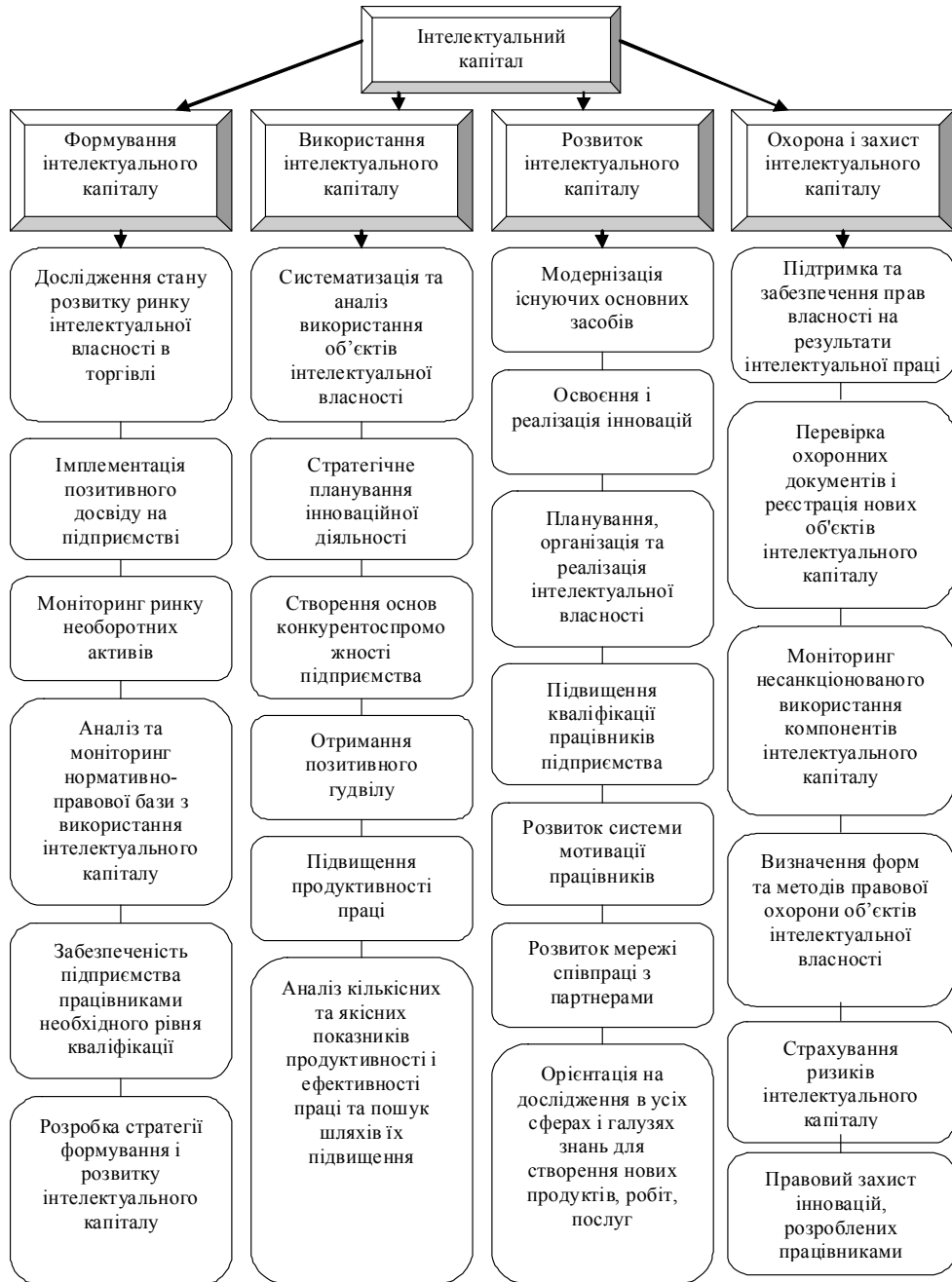
Наступною складовою конкурентоспроможності торговельного підприємства є соціальна, яка передбачає збільшення соціальних виплат, підвищення соціальної захищеності працівників, підвищення рівня заробітної плати, збільшення рівня зайнятості, підвищення культурного рівня розвитку кадрів, забезпечення трудової дисципліни. У контексті цього заходами, що сприяють покращенню місця інтелектуального капіталу, є: надання соціального страхування; укладання колективних договорів; забезпечення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності на підприємстві; збільшення кількості робочих місць; встановлення норм і правил, які регулюють поведінку суб'єктів.

Ще однією із аналізованих складових у системі конкурентоспроможності торговельного підприємства є маркетингова, роль якої полягає у збільшенні ринкової вартості підприємства, активності використання методів просування продукції на ринку, створенні позитивного іміджу підприємства у зовнішньому середовищі. Виходячи з цього, шляхами підвищення рівня інтелектуального капіталу є: відкриття нових каналів руху товарів; оцінка та розширення ринків збуту продукції; комплексний аналіз та моніторинг можливостей діючих ринків і конкурентів.

Необхідно відзначити роль технологічної складової конкурентоспроможності, що полягає в оптимізації технологічного процесу, використанні ресурсозберігаючих технологій, підвищенні рівня освоєності технологічних процесів. Окрім того, основними заходами підвищення інтелектуального капіталу технологічної складової у системі конкурентоспроможності можна вважати: удосконалення технологічного процесу внаслідок автоматизації; оновлення технологічних процесів та управління нововведеннями; підвищення технічного рівня розробок.

Роль інформаційної складової конкурентоспроможності торговельного підприємства характеризується можливістю постійного оновлення інформаційних баз даних, а також підвищенням рівня освоєння сучасних інформаційних технологій. Відповідно до ролі, заходами, що сприяють покращенню місця інтелектуального капіталу, можуть бути забезпечення необхідним рівнем знань та достатністю інформації, а також залучення нових інформаційних технологій.

На основі вищевикладеного, охарактеризуємо та проаналізуємо складові політики підвищення ефективності формування і використання інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності торговельного підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Складові підвищення ефективності формування і використання інтелектуального капіталу в системі конкурентоспроможності торговельного підприємства

Створення відповідних зовнішніх умов формування і розвитку інтелектуального капіталу недостатньо, щоб він став рушійною силою розвитку підприємств і забезпечував би їх конкурентоспроможність. Керівництво самих підприємств повинне, передусім, усвідомити роль інтелектуального капіталу і розробити відповідні заходи для його формування.

Висновки

Отже, можна запропонувати такі напрями розвитку інтелектуального капіталу як конкурентної переваги торговельного підприємства: 1) безперервне навчання працівників загалом; підвищення кваліфікації працівників; ефективне використання організаційних знань; ефективний розвиток кадрового менеджменту; мотивація та стимулювання працівників; формування почуття відданості організації; використання провідного світового досвіду; 2) побудова ефективних організаційних структур; формування прогресивної організаційної структури та адміністративної системи, що орієнтована на постійний обмін знаннями; вдосконалення внутрішніх інформаційних систем; 3) організація взаємодії з клієнтами та партнерами; формування сучасних баз про клієнтів та споживачів; розвиток ділової репутації.

Подальші наукові дослідження у межах аналізованої проблеми передбачають детальне вивчення конкурентоспроможності інтелектуального капіталу, аналіз та удосконалення методики його оцінювання та пошук альтернативних шляхів його зростання.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление [Текст] / И. Ансофф. — М. : Экономика, 1989. — С. 101.
2. Вайсман А. Стратегия маркетинга: 10 шагов к успеху. Стратегия менеджмента: 5 факторов успеха [Текст] / А. Вайсман. — М. : Экономика, Интерэксперт, 1995. — С. 42.
3. Ковтун О. І. Конкурентоспроможність підприємства: стратегічний контекст [Текст]: монографія / О. І. Ковтун. — Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. — С. 53.
4. Лупак Р. Л. Конкурентоспроможність торговельного підприємства та механізм її забезпечення [Текст]: автореф. к. екон. н. : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / Р. Л. Лупак. — Львів : Укоопспілка ; Львівська комерційна академія, 2008. — С. 14.

О. Mandryk

IMPLEMENTATION OF INTELLECTUAL CAPITAL IN THE COMPETITIVENESS OF COMMERCIAL ENTERPRISE

The interdependence of intellectual capital types and ways of competitive trends are substantiated, and components of improving the formation and use of intellectual capital in the competitiveness of commercial enterprises are suggested.

Key words: intellectual capital, commercial enterprise competitiveness.